

References

1. Mezhdunarodnui standart ISO 26000. Rukovodstvo po sotsyalnoi otvetstvennosti [International Standard ISO 26000. Guidance on Social Responsibility], available at: http://www.ksovok.com/doc/iso_fdis_26000_rus.pdf (Accessed 09 January 2017)
2. *Novikova, O. ta in.* (2013), *Diahnostyka stanu ta perspektyv rozvytku sotsial'noyi vidpovidal'nosti v Ukrayini (ekspertni otsinky)* [Diagnosis of state and prospects of social responsibility in Ukraine (expert assessment)]. Donetsk, NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky prom-sti, Ukraine.
3. Pro reytnh prozorosti universytetiv – 2016 [On transparency ranking of universities – 2016], available at: <http://www.cedos.org.ua/uk/ranking-16> (Accessed 09 January 2017)
4. Indeks prozorosti derzhavnykh kompaniy Ukrayiny [Index transparency of public companies in Ukraine], available at: <http://csr-ukraine.org> (Accessed 09 January 2017)
5. Indeks prozorosti ukrayins'kykh kompaniy – 2015 [Transparency index of Ukrainian companies – 2015], available at: <http://csr-ukraine.org> (Accessed 09 January 2017)
6. *Zinchenko, A., Titarenko, I., Saprykina, M., Ishchuk, Ye.* (2015). *Prozorist' i sotsial'na vidpovidal'nist' munitsypalitetiv* [Transparency and social responsibility of municipalities]. Kyiv, Polihrafiya «Yuston», Ukraine.
7. *Kurinna, I., Malyarchuk, V., Saprykina, M., Suprunyuk, M. & Trehub O.* (2015). *Prozorist' i korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist'* [Transparency and corporate social responsibility]. Kyiv, Polihrafiya «Yuston», Ukraine.
8. Proekt Natsyonal'noy kontseptsyy korporatyvnoy sotsyal'noy otvetstvennosti v Kazakhstane [Draft National CSR concept in Kazakhstan], available at: <http://palata.kz/ru/news/7611-7611> (Accessed 09 January 2017)

Стаття надійшла до редакції 12.01.2017 р.

УДК 364.442.6

Юрчик Г.М.,

канд. екон. наук, доц.,
Національний університет водного господарства
та природокористування
urchikgalua@ukr.net

Юрчик Г.Н.,

канд. екон. наук, доц.,
Національний університет водного господарства
и природопользования

Urchik G.M.,

PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Water Management
and Environmental Engineering

**СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ**

**СИСТЕМА СОЦИАЛЬНОЙ ПОМОЩИ В УКРАИНЕ КАК
СОСТАВЛЯЮЩАЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ**

SOCIAL ASSISTANCE SYSTEM IN UKRAINE AS A PART OF THE NATIONAL SOCIAL POLICY

Визначено сутність і види соціальної допомоги. Здійснено узагальнення та типологізацію основних соціальних допомог відповідно до законодавства України. Проаналізовано структурно-динамічні особливості виплати соціальних допомог за принципом їх призначення та джерелами фінансування в рамках національної соціальної політики. Запропоновано напрями удосконалення чинної системи соціальної допомоги в Україні у контексті забезпечення її соціально-економічної ефективності, відповідності фінансовим можливостям, стримування утриманських настроїв та детінізації доходів населення в Україні.

Определена сущность и виды социальной помощи. Осуществлено обобщение и типологизация основных социальных пособий в соответствии с законодательством Украины. Проанализированы структурно-динамические особенности выплаты социальных пособий по принципу их назначения и источниками финансирования в рамках национальной социальной политики. Предложены направления совершенствования действующей системы социальной помощи в Украине в контексте обеспечения ее социально-экономической эффективности, соответствия финансовым возможностям, сдерживания иждивенческих настроений и детенизации доходов населения в Украине.

The purpose of the article is to study the system of social assistance in Ukraine in the context of its socio-economic efficiency, accordance to financial opportunities, curbing welfare mentality and legalization of incomes in Ukraine. Originality of the research is to study the system of social assistance within a national social policy. The practical value of the results is the structure of allocation and payment of social benefits in Ukraine invariably dominated social care insurance. Prospects for further scientific studies are further monitoring manifestations of discrimination on the national labor market in the context of European trends and experiences of overcoming. The predominance of categorical social assistance in Ukraine causes poor targeting of appropriate social benefits, because her subjects are receiving citizens who belong to certain categories of the population regardless of their level of income. A growing share of targeted social assistance in Ukraine in 2015 was mainly due to a substantial increase in subsidies. Increase in the share of targeted social assistance in Ukraine did not ensure the growth of their social and economic efficiency. Liberalization of the appointment of subsidies in Ukraine stimulates the spread of welfare mentality, shadow income and does not meet the financial possibilities of the state budget. Address the principle of social assistance to needy families also does not provide the proper level of social efficiency. Ukraine has matured the need to reform social assistance system towards minimizing categorical social benefits while viewing conditions and the procedure for the appointment of targeted social assistance towards the legalization of income and budget compliance capabilities. Prospect for further scientific studie is justification areas of transformation of the national social assistance system, taking into account European experience.

Ключові слова. Соціальна допомога, соціальна політика, страхові та державні соціальні допомоги, адресні, категорійні та комбіновані соціальні допомоги.

Ключевые слова. Социальная помощь, социальная политика, страховые и государственные социальные пособия, адресные, категорийные и комбинированные социальные пособия.

Keywords. Social assistance, social policy, insurance and public social assistance, targeted, categorical and combined social assistance.

Вступ. Соціально-політичні та економічні реалії сьогодення, зокрема фінансова нестабільність, поглиблення соціального та майнового розшарування населення, військова турбулентність спричинили зниження рівня життя більшості українських громадян. В таких умовах актуалізується необхідність розширення та підвищення дієвості програм соціального захисту населення, зокрема в частині виплати соціальної допомоги. Проте, така, на перший погляд, соціально

виправдана ціль стримується низкою економічних факторів, серед яких – дефіцит зведеного державного бюджету, зростання зовнішніх запозичень, високий рівень тінізації національної економіки, поширення утриманських настроїв тощо. Крім того, соціальні виплати та допомоги в Україні традиційно є елементом політичних спекуляцій і популістських обіцянок у період виборів, які здебільшого не підкріплені реальними можливостями. Таким чином, системне дослідження соціальної допомоги як складової соціальної політики є, як ніколи, на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість наукових розробок, які торкаються соціальної допомоги, є комплексними та присвячені їй дослідженню в рамках соціальної політики або ж соціального захисту в цілому. Серед учених-економістів, котрі опікуються проблематикою соціальної політики та соціального захисту населення в Україні, найвідоміші Е. Лібанова, О. Макарова, О. Черенько, Д. Богиня, С. Гончарова, І. Гнібіденко, В. Мандибура, О. Новікова, В. Онікієнко, П. Пилипенко, С. Романенко, І. Сахань, С. Синчук, В. Скуратівський, А. Чухно та ін. Не заперечуючи значимість наукових доробків зазначених учених, все ж досі у науці відсутнє комплексне теоретико-прикладне дослідження соціальної допомоги як системи та невід’ємної складової національної соціальної політики.

Постановка проблеми. З огляду на це, метою даної статті є дослідження системи соціальної допомоги в Україні у контексті забезпечення її соціально-економічної ефективності, відповідності фінансовим можливостям, стримування утриманських настроїв і стимулювання детінізації доходів населення в Україні.

Результати дослідження. Необхідною передумовою всебічного дослідження соціальної допомоги є її наукова дефініція та класифікація. Термін «допомога» є неоднозначним за своїм змістом і вживається в таких основних значеннях: 1) сприяння кому-небудь у чому-небудь, участь у чому-небудь, що приносить полегшення; 2) матеріальна підтримка; 3) захист, порятунок у біді; 4) сприяння в лікуванні, полегшення страждань. Таким чином, у загальному сенсі категорія «допомога» означає матеріальну підтримку громадян, які опинились у скрутній життєвій ситуації.

Проблеми визначення сутності і розуміння соціальної допомоги у соціально-економічних дослідженнях, залишаються сьогодні відкритими. Адже однозначності у розумінні даного поняття у вітчизняних наукових колах наразі не існує (табл. 1).

Таблиця 1

ІСНЮЮЧІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Автор	Визначення соціальної допомоги	Джерело
Шаманська Н.	система заходів для покращення матеріального стану певних соціальних прошарків населення шляхом реалізації відповідних соціальних програм і забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів	[9, с. 44].
Мандибура В.	грошова допомога й допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і сплачується нужденним людям як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу	[5, с. 122]

Автор	Визначення соціальної допомоги	Джерело
Вітер В.	гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні виплати соціально-аліментарного характеру чи набір товарів і послуг, що надаються з метою матеріальної підтримки громадян, які в силу певних соціальних випадків, передбачених законом, потребують такої допомоги	[4]
Буяшенко В.	механізм соціального самоконтролю, спрямований на рішення різноманітних конфліктів, суперечок і зсувів, що виникають у просторі його існування; механізм спрямований на рішення соціальних, економічних та психологічних проблем у суспільстві, на створення умов, сприятливих для відновлення і покращення здатності людей до соціального функціонування	[2, 165]
Велисар Т.	гарантовані та врегульовані законодавчо грошові виплати та допомога у вигляді наборів товарів і послуг з метою матеріальної підтримки населення, що в результаті незалежних від них обставин опинилися в скрутному становищі та потребують даної допомоги за результатами перевірки їхнього доходу та засобів існування	[3]

Переважає більшість науковців при визначенні сутності соціальної допомоги обмежуються матеріальною підтримкою, що передбачена законодавством. Безумовно, такий підхід має право на існування, проте він непрямо обмежує суб'єктів надання соціальної допомоги до державних інституцій. У той же час, відповідно і іншими підходами, соціальна допомога трактується надто загально («система заходів...», «механізм...») без конкретизації інструментів реалізації, що скоріше відповідає визначенню поняття «соціальний захист». Вважаємо, що при визначенні сутності соціальної допомоги принципово важливим є її обмеження виключно матеріальною підтримкою з боку не лише держави, але й інших соціально відповідальних суб'єктів. Відтак, на нашу думку, під соціальною допомогою варто розуміти матеріальну підтримку як у готівковій/натуральній, так і безготівковій формі, що надається населенню, яке опинилося в умовах соціальних ризиків.

Слід зазначити, що різноманітність видів соціальної допомоги актуалізує необхідність систематизації критеріїв для її класифікації (табл. 2).

Таблиця 2

ВИДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Ознака	Види соціальної допомоги	Характеристика	
Мета надання	компенсаційні	надаються з метою компенсації втраченого доходу протягом нетривалого періоду (як правило у % від попереднього заробітку)	
	підтримуючі	надаються особам, які не мають джерел і засобів для існування, або ж додатково до наявного доходу у визначених випадках	
Джерела фінансування	страхові	призначаються застрахованим особам за рахунок страхових фондів на визначених умовах	
	нестрахові	державні	державного та місцевих бюджетів
		недержавні	недержавних організацій і громадян

Ознака	Види соціальної допомоги	Характеристика
Принцип призначення	категорійні (універсальні)	надаються заявнику за ознакою його соціального статусу без врахування розміру доходів
	адресні	призначаються з урахуванням рівня доходів заявника
	комбіновані	при призначенні першочергово враховується приналежність особи до категорії, на яку безпосередньо спрямована ця допомога, проте при визначенні розміру допомоги враховується дохід заявника
Форми надання	готівкова	надаються у грошовій формі
	натуральна	надаються у натуральній формі у вигляді продуктів харчування, одягу, медикаментів та ін.
	безготівкова	надаються в безготівковій формі в рахунок оплати товарів, робіт, послуг
Суб'єкт отримання	індивідуальні	надаються конкретним фізичним особам, які зазнали певного соціального ризику
	колективні	надаються сім'ям (домогосподарствам) у визначених випадках (заявником на призначення є уповноважений представник сім'ї)
Строки виплати	разові	надаються разово у випадку настання соціального ризику (смерть, народження дитини)
	періодичні	надаються протягом визначеного періоду (втрата працездатності)
	регулярні	надаються регулярно (як правило, щомісячно)

Важливою ознакою класифікації соціальної допомоги є джерела її фінансування, за якою прийнято виділяти страхові та нестрахові соціальні допомоги. Принципово необхідною умовою отримання страхової соціальної допомоги є участь претендента у системі відповідного соціального страхування (сплата страхових внесків). У той же час, нестрахові соціальні допомоги надаються на безеквівалентній основі як за рахунок бюджетних коштів, так і недержавних організацій і громадян (відповідно державна і недержавна соціальна допомога).

Поряд з цим, ще однією важливою класифікаційною ознакою соціальної допомоги є принцип її призначення, у відповідності з якою виділяють категорійні, адресні та комбіновані допомоги. Принципова відмінність між категорійними та адресними соціальними допомогамі полягає в тому, що перші призначаються за принципом приналежності претендента до визначеної категорії населення (соціального статусу) без перевірки його доходів, у той час як другі – на основі перевірки доходів претендентів у разі, коли їх рівень є нижчим визначених соціальних стандартів. Очевидно, що вищий рівень соціальної ефективності забезпечують саме адресні соціальні допомоги, адже вони орієнтовані на матеріальну підтримку тих груп населення, які дійсно її потребують. Вперше адресні соціальні допомоги з'явилися у законодавстві України наприкінці 90-х років минулого століття із прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України від

22 лютого 1999 року № 238 «Про запровадження адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям».

Узагальнення і типологізація основних соціальних допомог в Україні (табл. 3) демонструє, що переважна більшість страхових соціальних допомог в Україні є компенсаційними, в той час як нестрахові державні соціальні допомоги – підтримуючими. Показово, що більшість соціальних допомог призначаються за так званим категорійним принципом, який має низку недоліків, зокрема, зумовлює неефективні державні витрати, порушення принципу соціальної справедливості, поширення утриманських настроїв, зниження довіри населення до інституту соціального захисту тощо.

Крім того, в рамках конкретної категоріальної програми соціального захисту мають місце так звані помилки «включення / виключення» (надання / не надання соціальної допомоги тим категоріям населення, які її не потребують / потребують). У той же час, за адресним принципом призначаються лише житлові субсидії та допомога малозабезпеченим сім'ям, комбінованим – допомога на дітей одиноким особам. Безумовно, переважання переліку категорійних соціальних допомог над адресними та комбінованими може призвести до негативного кумулятивного ефекту, коли одна сім'я може отримувати кілька соціальних виплат за категорійним принципом у силу наявності в складі домогосподарства представників кількох цільових категорій населення. При цьому значна кількість бідних сімей може не отримувати соціальних допомог, не потрапивши в жодну програмну категорію.

Переважна більшість соціальних допомог в Україні є готівковими. Виключення складає лише субсидія на відшкодування витрат на оплату ЖКП, яка надається у безготівковій формі. Натуральна форма соціальної підтримки наявна, як правило, на муніципальному рівні (продуктові кошики до свят для цільових груп населення; надання дров, будівельних матеріалів за заявочним принципом в умовах соціальних ризиків та ін.).

Ряд соціальних допомог в Україні надаються не окремим громадянам, а сім'ям (домогосподарствам). Зокрема, на колективній основі надаються: допомога малозабезпеченим сім'ям, житлові субсидії; на умовно-колективній основі – допомога при народженні дитини, на дітей одиноким особам, на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування (останні фактично надаються на дітей, проте суб'єктом їх одержання є батьки / опікуни).

Аналіз показників призначення (виплати) основних соціальних допомог в Україні (табл. 4) демонструє, що протягом 2013–2015 рр. у їх структурі незмінно переважали страхові допомоги. Зокрема, частка страхових виплат у 2013 та 2015 р. склала відповідно 87 % і 83 % усіх соціальних допомог. Показово, що у структурі як страхових, так і загалом усіх соціальних допомог переважають пенсійні виплати (у 2015 р. їх частка складала 92,8 % і 77 % відповідно). При цьому, в умовах дефіциту Пенсійного фонду близько 20 % усіх пенсійних виплат фінансуються за рахунок державного бюджету. В той же час, значимість інших страхових допомог в Україні є суттєво меншою. Так, питома вага допомоги по безробіттю, з тимчасової втрати працездатності, у разі виробничої травми, на поховання, по вагітності та пологах складає менше 8 % або 6 % відповідно страхових або ж загальних соціальних виплат.

ТИПОЛОГІЯ ОСНОВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ В УКРАЇНІ

Соціальні допомоги	Приналежність до видів соціальної допомоги:										регулярні	періодичні	
	компенсаційні	підприємчі	категорійні	адресні	комбіновані	готівкові	безоточкові	натуральні	індивідуальні	колективні			разові
Страхові (в рамках загальнообов'язкового соціального страхування)													
Допомога по тимчасовій непрацездатності	+		+			+							+
Допомога по вагітності та пологах	+		+			+					+		
Допомога на поховання		+				+					+		
Допомога по безробіттю	+		+			+							
Допомога у разі смерті		+				+					+		
потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві													
Допомога внаслідок нещасного випадку на виробництві у разі:													
- тимчасової втрати працездатності	+					+							+
- стійкої втрати працездатності		+				+					+		
Пенсія за віком	+					+							
Пенсія по інвалідності	+					+							
Пенсія у зв'язку з втраченою годувальника	+					+					+		
Державні / нестрахові													
Допомога малозабезпеченим сім'ям		+				+							+
Субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг		+				+							+
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами		+				+					+		
Допомога при народженні дитини		+				+							+
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування		+				+							+
Допомога на дітей одиноким особам		+				+							+
Допомога інвалідам з дітями та дітям-інвалідам		+				+							+

Таблиця 4

**ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА ВИПЛАТ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ
В УКРАЇНІ, 2013-2015 рр. [6]**

Соціальні допомоги	2013			2015		
	млн грн	% до всього	% до загалом	млн грн	% до всього	% до загалом
I. Страхові соціальні допомоги						
Допомога по безробіттю	5330	2,0	1,7	5963	2,1	1,7
Допомога на поховання, матеріальна допомога	1,6	0,001	0,001	1,6	0,001	0,0005
Допомога по тимчасовій втраті працездатності	5241	1,9	1,7	5565	1,9	1,6
Допомога по вагітності та пологах	2348	0,9	0,8	2715	0,9	0,8
Допомога на поховання	33,1	0,0	0,0	33,7	0,012	0,01
Пенсійне забезпечення та інші допомоги:	250152	92,9	80,7	265477	92,8	77,0
- за рахунок власних коштів ПФ	199367	74,0	64,3	210644	73,6	61,1
- за рахунок Державного бюджету	50785	18,9	16,4	54833	19,2	15,9
Допомоги у разі виробничої травми	6200	2,3	2,0	6319	2,2	1,8
Всього	269305,7	100	86,8	286074,3	100	83,0
II. Державні соціальні допомоги						
2.1. Категорійні (універсальні) соціальні допомоги						
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами (за рахунок бюджету)	365,9	0,9	0,12	333,4	0,57	0,1
Допомога при народженні дитини:	4909,4	12,0	1,58	4414,1	7,53	1,3
- одноразова						
- щомісячна	13100	32,0	4,22	16556,6	28,26	4,8
Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	6632,6	16,2	2,14	362,4	0,62	0,11
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування	1413,4	3,4	0,46	1342	2,29	0,39
Допомога при усиновленні дитини:	18,1	0,04	0,01	14,7	0,03	0,004
- одноразова						
- щомісячна	34	0,08	0,01	30,9	0,05	0,01
Допомога інвалідам з дитинства та дітям інвалідам	5220,2	12,74	1,68	5612	9,58	1,6

Соціальні допомоги	2013			2015		
	млн грн	% до всього	% до загалом	млн грн	% до всього	% до загалом
2.2. Адресні соціальні допомоги						
Допомога малозабезпеченим сім'ям	4051,7	9,9	1,3	5956,5	10,17	1,7
Субсидія на оплату ЖКП (нараховано коштів організаціям, що надають ЖКП)	1729,9	4,2	0,5	19879,9	33,93	5,8
Субсидія для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива	216,2	0,5	0,1	741,5	1,27	0,2
2.3. Комбіновані соціальні допомоги						
Допомога на дітей одиницями особам	3277,0	8,0	1,1	3345,5	5,71	1,0
Всього	40968,4	100	13,2	58589,5	100	17,0
Загалом	310274,1	-	100,0	344663,8	-	100

Попри досить значний перелік державних соціальних допомог в Україні, їх частка у загальних соціальних виплатах складала у 2013 та 2015 рр. лише 13,2 % і 17 % відповідно. Показово, що у структурі державних соціальних допомог протягом 2013–2015 рр. відбулись значні трансформаційні зміни (рис. 1). Якщо у 2013 р. у структурі державних соціальних допомог категорійні та адресні допомоги склали 77 % і 15 %, то у 2015 р. співвідношення між ними склали 48,9 % проти 45,4 % відповідно.

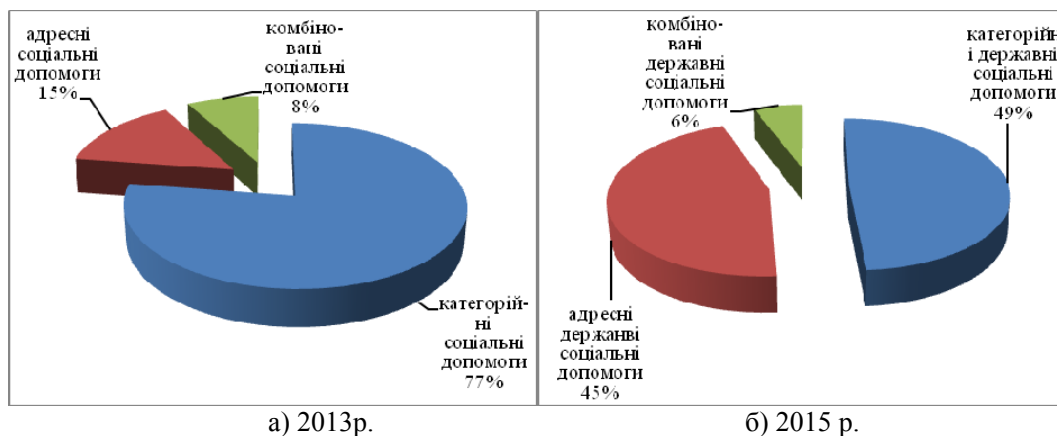

Рис. 1. Структура державних соціальних допомог України за принципом їх призначення, % [6]

Пріоритетною державною соціальною програмою, яка фінансується за категорійним принципом, є матеріальна підтримка сімей при народженні дитини. Зокрема, на виплату відповідної соціальної допомоги у 2015 р. припадало близько 36 % усіх державних соціальних допомог. Безумовно, такий значний обсяг бюджетних коштів, який виплачується за категорійним принципом, викликає занепокоєння, оскільки не забезпечує їх адресність і соціальну ефективність. У той же час, різко зросла значимість субсидії на оплату ЖКП і придбання газу і палива (якщо у 2013 р. її частка складала 4,7 % усіх державних соціальних допомог, то у 2015 р. – 35,2 %). Попри те, що субсидія є адресною соціальною допомогою, все ж зростання її бюджетного фінансування сприймається неоднозначно. У 2015 р. субсидію отримувало 36,1 % наявного населення, в той час як протягом 2011–2014 рр. відповідний показник варіював у межах 10–13 %. Безумовно, первинним фактором суттєвого зростання кількості громадян, які отримують субсидію, є непомірно високі тарифи на ЖКП в умовах бідності і зниження рівня життя на фоні знецінення національної грошової одиниці та інфляції. Поряд з цим, вторинним фактором суттєвого збільшення кількості одержувачів субсидії, є зниження вимог для її призначення щодо родин, у складі яких наявні працездатні особи, які не мають офіційного доходу та не перебувають на обліку як безробітні. Значна кількість сімей скористалася усуненням формальних вимог щодо необхідності набуття статусу безробітного та звернулася за субсидією. Такі зміни, здавалося б, цілком відповідають цілям належного соціального захисту родин з низьким рівнем життя. Проте, в умовах надзвичайно високого рівня тінізації національної економіки та ринку праці, відповідні зміни лише поглиблюють їх латентність. Адже за чинних умов на виплату субсидії претендують у тому числі родини, працездатні члени яких офіційно не працюючи / не маючи доходу, працюють нелегально (за кордоном, freelance, без укладання трудового договору, репетиторство, надомна праця тощо). Це, в свою чергу, зумовлює те, що значна кількість родин, рівень життя яких є належним, офіційно ж визнаються такими, що потребують адресної соціальної підтримки.

Крім того, наслідком такого різкого зростання нарахованих коштів за програмою житлових субсидій є зростання бюджетної заборгованості. Так, якщо у 2011–2014 рр. бюджетна заборгованість за програмою надання субсидій варіювала в межах від 345 до 500 млн грн, то у 2015 р. – 7,8 млрд грн або 38 % від загальної суми нарахованих субсидій (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка бюджетної заборгованості за програмою надання житлових субсидій в Україні, 2012–2015 рр. [7]

Безумовно, даний факт свідчить про фінансову неспроможність держави реалізувати програму надання житлових субсидій у таких значних масштабах. Більше того, значні масштаби субсидування зумовлюють наявність переplat за газопостачання у населення, а відтак вказують на поширення утриманських настроїв.

У той же час, дослідження порядку та умов призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям, свідчить, що вона призначається виходячи з так званого рівня забезпечення прожиткового мінімуму. Аналіз співвідношення між прожитковим мінімумом і рівнем його забезпечення у 2016 р. (табл. 5) демонструє, що другий є суттєво нижчим. З огляду на це, розмір допомоги малозабезпеченим сім'ям, на жаль, є суттєво заниженим, а відтак – не забезпечує належної соціальної ефективності.

Таблиця 5

**СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ПРОЖИТКОВИМ МІНІМУМОМ ТА РІВНЕМ
ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ
В УКРАЇНІ У 2016 Р.**

Період	Діти віком до 6 років		Діти віком від 6 до 18 років		Працездатні особи		Особи, які втратили працездатність	
	Прожитковий мінімум (ПМ), грн/міс.	Рівень забезпечення прожиткового мінімуму (РЗПМ), грн/міс.	ПМ, грн/міс.	РЗПМ, грн/міс.	ПМ, грн/міс.	РЗПМ, грн/міс.	ПМ, грн/міс.	РЗПМ, грн/міс.
01.01.2016 – 30.04.2016	1167	991,95	1455	1236,75	1378	289,38	1074	
01.05.2016 – 30.11.2016	1228	1043,8	1531	1301,35	1450	304,5	1130	
01.12.2016 – 31.12.2016	1355	1116,05	1689	1391,45	1600	325,5	1247	

Висновки. Система соціальної допомоги в Україні передбачає виплату низьких соціальних допомог. Поміж них переважають страхові соціальні допомоги, необхідною умовою призначення яких є сплата страхових внесків. У той же час, важливою складовою соціальної політики будь-якої держави є виплата нестрахових соціальних допомог, які виплачуються за рахунок бюджетних коштів на безеквівалентній основі. У структурі призначення і виплати соціальних допомог в Україні незмінно переважають страхові соціальні допомоги (понад 80 %). На державні соціальні допомоги в Україні припадає близько 13–17 % усіх виплат.

За принципом призначення усі соціальні допомоги прийнято поділяти на категорійні, адресні та комбіновані. Протягом 2013–2015 рр. у структурі державних соціальних допомог відбулись значні трансформаційні зміни: у 2013 р. частка категорійних та адресних соціальних допомог складала 77 % і 15 %, у той час як у 2015 р. – 48,9 % і 45,4 % відповідно. Переважання категорійних соціальних допомог в Україні зумовлює низьку адресність відповідних соціальних виплат, адже суб'єктами її одержання є громадяни, які відносяться до визначених категорій населення незалежно від рівня їх доходів.

Зростання частки адресних соціальних допомог в Україні у 2015 р. відбулось переважно за рахунок суттєвого зростання субсидії на ЖКП та придбання газу і

палива (з 4,7 % у 2013 р. до 35,2 % у 2015 р.). На жаль, зростання частки адресних соціальних допомог в Україні не забезпечило зростання їх соціально-економічної ефективності. Лібералізація умов призначення субсидії в Україні стимулює поширення утриманських настроїв, тінізацію доходів і не відповідає фінансовим можливостям державного бюджету. Адресний принцип призначення соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям також не забезпечує належний рівень її соціальної ефективності (розмір допомоги є суттєво заниженим унаслідок її призначення виходячи з так званого рівня забезпечення прожиткового мінімуму). Таким чином, в Україні визріла необхідність реформування системи соціальної допомоги в напрямі мінімізації категорійних соціальних допомог з одночасним переглядом умов і порядку призначення адресних соціальних допомог у напрямі детінізації доходів і відповідності бюджетним можливостям.

Література

1. *Борецька Н.П.* Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: монографія / Н.П. Борецька. – Донецьк: Янтар, 2009. – 293 с.
2. *Буяшенко В.В.* Соціальна допомога в контексті повсякденності / В.В. Буяшенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2009. – Вип. 39. – С. 161–173.
3. *Великсар Т.І.* Державна соціальна допомога як елемент системи соціального захисту населення: реалії та перспективи удосконалення / Т. І. Великсар // Економіка та держава. – 2015. – № 12. – С. 100–103.
4. *Вітер В. І.* Теоретичні засади системи соціального захисту в Україні / В. І. Вітер // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 11. – С. 169–176.
5. *Мандибур В.* Соціальна політика держави та її структурні складові / Мандибур В. // Україна: аспекти праці. – 2000. – № 7. – С. 21–23.
6. Соціальний захист населення України: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2016.
7. Статистична інформація: призначення субсидії, оплата житлово-комунальних послуг [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. *Тарасенко В.С.* Поняття та види соціальних допомог / В.С.Тарасенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014 – Випуск 2 (том 2). – С. 121–126.
9. *Шаманська Н.* Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети / Н. Шаманська // Галицький економічний вісник. – 2013. – №2(41). – С. 43–48.

References

1. Borets'ka, N.P. (2009) Sotsial'nyy zakhyst naseleennyia na suchasnomu etapi: stan i problemy [Social protection of population at present: state and problems], Donets'k, Ukraine.
2. Buyashenko, V.V. (2009) "Social assistance in the context of everyday life", *Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, no. 39, pp. 161–173.
3. Velyksar, T.I. (2015) "State social assistance as part of the social protection system: realities and prospects of improvement", *Ekonomika ta derzhava*, no. 12, pp. 100–103.
4. Viter, V.I. (2009) "The theoretical basis of the social security system in Ukraine", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, no. 11, pp. 169–176.
5. Mandybura, V. (2010) "Social policy and its structural components", *Ukrayina: aspekty pratsi*, no. 7, pp. 21–23.

6. State Statistics Service of Ukraine (2016). «Sotsial'nyy zakhyst naselelnyya Ukrayiny» [Social protection population of Ukraine]. Kyiv, Ukraine.

7. State Statistics Service of Ukraine (2015). Statystychna informatsiya: pryznachennyya subsydyiy, oplata zhytlovo-komunal'nykh posluh [Statistical information: the appointment of subsidies for housing and communal services]. – [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 09 January 2017)

8. Tarasenko, V.S. (2014), “Concept and types of social benefits”, *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, no. 2, pp. 121–126.

9. Shamans'ka, N. (2013) “Social protection in the context of social assistance: present situation and priorities”, *Halys'ky ekonomichnyy visnyk*, no. 2, pp. 43–48.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2017 р.

УДК [330.117:159.923.35]:330.342

Мельник Л.Ю.,

канд. екон. наук, докторант, доц.,
кафедра обліку і оподаткування,
Уманський національний університет садівництва
liudmyla.melnyk21@gmail.com

Мельник Л.Ю.,

канд. экон. наук, докторант, доц.,
кафедра учета и налогообложения,
Уманский национальный университет садоводства

Melnyk L.Y.,

PhD in Economics, Doctoral Candidate, Associate Professor,
Department of Accounting and Taxation,
Uman National University of Horticulture

МОДЕЛЬ КРЕАТИВНОЇ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ МЕНТАЛІТЕТ В ЕКОНОМІЦІ ЗНАНЬ

МОДЕЛЬ КРЕАТИВНОГО ЧЕЛОВЕКА И ЕГО МЕНТАЛИТЕТ В ЭКОНОМИКЕ ЗНАНИЙ

THE MODEL FOR THE CREATIVE PERSON AND ITS MENTALITY IN THE KNOWLEDGE ECONOMY

У статті розкрито сутність, наведено основні характеристики та особливості креативної економіки. Наведено модель «креативної людини» в економіці знань. Розглянуто категорію «ментальність», яка найбільше відповідає принципу інтеграції в когнітивні процеси сучасної науки. Визначено системний зв'язок цінностей із ментальним полем особистості і суспільства та виділено групи цінностей, які мають пряме відношення до ментальності. Підкреслено вагомість креативних здібностей людини у процесі формування економіки знань.

В статье раскрыта сущность, приведены основные характеристики и особенности креативной экономики. Приведена модель «креативного человека» в экономике знаний. Рассмотрена категория «ментальность», которая больше всего отвечает принципу интеграции в когнитивные процессы современной науки. Определена си-